

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า

Ecotourism Management of Khao Pu-Khao Ya National Park

เจษฎา นกน้อย, วรณภรณ์ บริพันธ์, สุธิ วัชรศิริ และศรัณยา อิศรรักษ์
Chetsada Noknoi, Wannaporn Boripunt, Sutee Ngowsiri and Saranya Itsararuk

ABSTRACT

The objectives of this research were to study ecotourism characteristics, ecotourism management guidelines as well as the result of ecotourism management of Khao Pu – Khao Ya National Park. The research was conducted by using both qualitative and quantitative research. In-depth interview was conducted among the national park officers, the tourists, and local people, whereas questionnaires were used for quantitative data collection. Descriptive statistics namely frequency, percentages, and standard deviation were presented for quantitative data and content analysis was used for qualitative data.

It was found that the types of ecotourism in the National Park were both small group and popular ecotourism. Tourists could visit the National Park all year round. The National Park could accommodate 200 people per day to stay over night. Nevertheless, most of them stayed for one night for leisure. The popular leisure activity in the National Park was the cave tour. The ecotourism management of Khao Pu-Khao Ya National Park showed on one hand the success of managing the area to meet its objectives. For activities and learning aspect, the National Park set the program that was appropriate for the area of the Park that could create tourist satisfaction. On the other hand, people who lived around the area had low participation in the National Park ecotourism management. Moreover, the research found the problems and obstacles affecting the National Park's ecotourism management such as the park invasion, the forest encroachment, and stolen plant and wild animal species. The tourists, who had thrown garbage away in the prohibited area or stolen the National Park properties, were unaware of their effect on the National Park. Thus, it was necessary to improve the National Park ecotourism management to ensure better achievement in the future.

Keywords: ecotourism, tourism management, national park

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และผลสัมฤทธิ์ของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า โดยใช้ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า นักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวเพื่อให้ได้ข้อมูลความคิดเห็นมาเสริมให้การวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่ามีทั้งเป็นกลุ่มขนาดเล็กและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบกลุ่มใหญ่ ไม่มีฤดูกาลท่องเที่ยว อุทยานฯ มีขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวพักค้างคืนได้ 200 คนต่อวัน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะพักค้างคืนในบริเวณที่พักของอุทยานฯ เป็นเวลา 1 คืน วัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนมากที่สุด กิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่คือ การเที่ยวถ้ำ ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าพบว่า ด้านพื้นที่ค่อนข้างประสบความสำเร็จสามารถจัดการพื้นที่ได้บรรลุวัตถุประสงค์ ขณะที่ด้านกิจกรรมและการเรียนรู้ในอุทยานฯ ได้จัดกิจกรรมและการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของอุทยานฯ และสามารถสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี สำหรับด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ประชาชนในพื้นที่โดยรอบอุทยานฯ ยังมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศค่อนข้างน้อย ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าคือ การบุกรุกพื้นที่อุทยานฯ การตัดไม้ทำลายป่า การลักลอบขโมยพืชพรรณและสัตว์ป่า การขาดจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวบางคนที่ยังขยะตามที่ต่างๆ ในเขตอุทยานฯ และการขโมยทรัพย์สิน

สินของอุทยานฯ ดังนั้น การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าจึงต้องมีการปรับปรุงการจัดการด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์มากยิ่งขึ้นในอนาคต

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, การจัดการการท่องเที่ยว, อุทยานแห่งชาติ

อรััมภบท

การท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งที่สำคัญของประเทศไทยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา จะเห็นได้จากการที่รัฐบาลรณรงค์ทางด้านการตลาดอย่างเข้มข้นและต่อเนื่องนับตั้งแต่โครงการ “ปีท่องเที่ยวไทย” “ประเทศไทย-ประตูสู่อินโดจีน” “Amazing Thailand” จนถึง “Unseen Thailand” ความสำคัญของการท่องเที่ยวไทยปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนจากการที่มีบทบาทสำคัญที่ช่วยให้ประเทศไทยผ่านพ้นวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 (อนันต์, 2549) การท่องเที่ยวของประเทศไทยได้เจริญรุดหน้ามาเป็นลำดับทำให้เกิดรายได้หมุนเวียนนับแสนล้านบาท ทั้งยังเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมาก อันเป็นผลมาจากการมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม แต่การส่งเสริมการท่องเที่ยวมีผลกระทบให้สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ มีความเสื่อมโทรม อันเนื่องมาจากการที่นักท่องเที่ยวไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยวไม่รักษาสิ่งแวดล้อม ไม่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีมากเกินไป การจัดการการท่องเที่ยวโดยทั่วไปมักประสบปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอยู่เสมอ นำมาซึ่งการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือ ecotourism

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการโดยรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการให้ความรู้และประสบการณ์

แก่นักท่องเที่ยว รวมถึงเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกิดขึ้นเมื่อ 10 กว่าปีที่ผ่านมา พร้อมๆ กับกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของโลก จนเป็นที่มาของศัพท์ใหม่หลายคำ เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นิเวศสัญจร นิเวศการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเพื่อรักษาสีงแวดล้อม และการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ เป็นต้น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับความนิยมและมีการเติบโตเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน (ละเอียด, 2549) ทั้งนี้เพราะเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวที่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติเป็นอย่างมาก อุทยานแห่งชาติถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ด้วยความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและความสวยงามของพื้นที่ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือนอุทยานแห่งชาติเพิ่มขึ้นทุกปี จากสถานะดังกล่าวส่งผลให้อุทยานแห่งชาติต้องให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวมากขึ้น ควบคู่ไปกับการกิจหลักในการดูแลรักษาความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เพื่อให้แนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติเป็นไปอย่างสอดคล้องกับแนวทางการจัดการอุทยานแห่งชาติที่ตั้งไว้ และควบคุมดูแลให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติตามหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุม 3 จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช ตรัง และพัทลุง เนื่องจากมีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์และมีจุดเด่นทางธรรมชาติที่น่าสนใจ การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า ตลอดจนแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า และผลสัมฤทธิ์ของการ

จัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า ด้วยความมุ่งหวังที่จะคงสภาพแวดล้อมที่สวยงามของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าไม่ให้เสื่อมโทรม และส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมต่อไปในอนาคต

การทบทวนเอกสาร

การวิจัยนี้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวคิดพื้นฐานในการวิจัยดงรายละเอียดต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Result based management: RBM)

การจัดการมุ่งผลสัมฤทธิ์เป็นกิจกรรมสำคัญของแผนการปรับเปลี่ยนบทบาท ภารกิจ และวิธีการจัดการของภาครัฐ ซึ่งกำหนดว่า ภาครัฐจะต้องเปลี่ยนแนวทางการจัดการไปสู่การจัดการที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ โดยยึดประชาชนเป็นเป้าหมายหลักในการทำงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงผลการปฏิบัติงานขององค์กร ซึ่งผู้บริหารสามารถใช้การจัดการมุ่งผลสัมฤทธิ์เป็นเครื่องมือวัดความก้าวหน้าของการดำเนินงานได้อย่างสม่ำเสมอซึ่งพบว่าการจัดการมุ่งผลสัมฤทธิ์อาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันบ้าง อาทิ management by objectives (MBO) หรือ performance management (PM) หรือ result based management (RBM) ซึ่งมีแนวคิดหลักเหมือนกัน แม้จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียด (ทิพาวดี, 2539) นอกจากนี้ Schleh (1961) ได้กล่าวถึงการจัดการมุ่งผลสัมฤทธิ์ว่าเป็นเทคนิคที่มุ่งประสานการทำงานของบุคคลเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรโดยส่วนรวมเข้ากับความต้องการและผลประโยชน์ส่วนบุคคล ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการจัดการมุ่งผลสัมฤทธิ์เป็นเครื่องมือการจัดการที่มาพร้อมกับแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (new public management) ที่ต้องคำนึงถึงประชาชนและผลสัมฤทธิ์ของงาน เพื่อให้การทำงานของภาครัฐมุ่งเน้น

ผลลัพธ์ของงานมากกว่าเน้นปัจจัยนำเข้า กระบวนการทำงานและกฎระเบียบที่เคร่งครัด โดยจะมีการวัดผลอย่างเป็นรูปธรรม การจัดการมุ่งผลสัมฤทธิ์ให้ความสำคัญกับการกำหนดควมยั่งยืน พันธกิจ วัตถุประสงค์ เป้าหมายที่ชัดเจน และการกำหนดผลผลิต ผลลัพธ์ที่สอดคล้องกันรวมทั้งมีการกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงานที่ชัดเจนในการวัดความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบต่อประชาชน และเกิดความคุ้มค่าในการใช้ภาษีของประชาชนและงบประมาณแผ่นดิน

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ภายใต้ความต้องการของประเทศในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ และกระแสของโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ กระแสความต้องการในการศึกษาเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และกระแสความต้องการพัฒนาคน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544) จึงทำให้เกิดการพัฒนาแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเพื่อรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติ ที่เรียกว่า green tourism หรือ ecotourism ขึ้น ซึ่งหลักคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น เน้นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมมุ่งให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดังนั้นจึงมีการกล่าวควบคู่กันระหว่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (กราดช, 2545)

Ceballos-Lascurain (1990 อ้างถึงใน กิตติวัฒน์, 2541) แห่งสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ เป็นบุคคลแรกที่ได้ให้นิยามของคำว่า ecotourism ไว้ว่า “เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่

ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น” ขณะที่ องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization [WTO]) ได้กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของ ecotourism ว่าหมายถึงการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงธรรมชาติ มีการให้ความรู้และสื่อความหมาย เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มเล็ก ลดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติ ก่อประโยชน์แก่ท้องถิ่น และกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545)

เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่ในสังคมปัจจุบัน แม้ว่าหลักการและแนวคิดโดยรวมจะตรงกันในหลายประเทศ กล่าวคือ เน้นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ โดยไม่ทำลายระบบนิเวศ แต่แนวคิดและหลักการในรายละเอียดด้านต่างๆ จะแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละประเทศ การวิจัยครั้งนี้ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของประเทศไทยมาเป็นกรอบในการวิจัยเพื่อความเหมาะสม โดยผ่านงานวิจัย หรือการกำหนดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยตรง

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นักวิชาการจากสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคพื้นแปซิฟิก (PATA) องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) และนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวทั้งจากประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรป ตลอดจนสหรัฐอเมริกาต่างให้คำจำกัดความของ ecotourism บนพื้นฐานองค์ประกอบว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (natural-based tourism) มีการจัดการสิ่งแวดล้อม (environment management) และการให้ความรู้การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (environment education-based tourism) โดยประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ (community-based participation) ร่วมคิด ดำเนินการ ได้รับผลประโยชน์ และบำรุงรักษาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพและประชาชนมี

คุณภาพชีวิตที่ดี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544) ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศครอบคลุมองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ดังนี้

1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ

2) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา

3) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในท้องถิ่น โดยหมายถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยและที่สุดแล้วท้องถิ่นสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

การจัดการการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ

บทบาทของการจัดการการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติคือ การอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาโดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานทางการท่องเที่ยวทั้งระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ หน่วยงานจากส่วนกลางอาจให้ความช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในอุทยานแห่งชาติ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติต้องทราบข้อจำกัดของอุทยานแห่งชาติในด้านต่างๆ เพราะหากไม่มีการควบคุมอย่าง

ระมัดระวังแล้ว จำนวนนักท่องเที่ยวที่มากเกินไปจนขีดความสามารถในการรองรับอาจส่งผลกระทบต่ออุทยานแห่งชาติและอาจทำลายสมดุลของระบบนิเวศได้ เพราะฉะนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติจึงเป็นเรื่องที่ควรได้รับการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อมิให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่งผลกระทบต่อสมดุลของระบบนิเวศ ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ข้อมูลทั่วไปของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า

อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าตั้งชื่อตามภูเขาที่อยู่ ในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเป็นที่รู้จักของผู้คนในจังหวัดพัทลุง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “เขาปู่” นั้นถือว่าเป็นภูเขาอันศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่สถิตของดวงวิญญาณ “ตาปู่” ผู้เป็นเทพกษัตริย์ ซึ่งเป็นที่นับถือเคารพกราบไหว้ของชาวดำบลเขาปู่และประชาชนทั่วไป อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่ามีพื้นที่ครอบคลุมท้องที่อำเภอทุ่งสง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอธัญญา อำเภอห้วยยอด อำเภอเมืองตรัง และอำเภอนาโยง จังหวัดตรังและกิ่งอำเภอศรีนครินทร์ อำเภอศรีบรรพต อำเภอป่าพะยอม และอำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง ตั้งอยู่ในบริเวณทิวเขาบรรทัดที่สลับซับซ้อน ปกคลุมด้วยป่าดิบชื้นเขียวสะพรั่งทุกฤดูกาล จนได้รับสมญานามว่า “ป่าพรหมจรรย์” ตอนกลางของพื้นที่อุทยานเป็นที่ราบ มีบ้านพักแบบบาหลีสร้างเรียงรายอยู่ตามริมห้วยธาร นับเป็นเอกลักษณ์ของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า รวมเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 433,750 ไร่ หรือ 694 ตารางกิโลเมตร (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2551)

เมื่อครั้งที่นายผ่อง เล่งอี้ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองอนุรักษ์สัตว์ป่า ได้เสนอว่าจังหวัดพัทลุงมีพื้นที่ป่าบริเวณทิวเขาบรรทัดซึ่งเป็นป่าผืนสุดท้ายของจังหวัดพัทลุงและมีธรรมชาติที่สวยงามหลายแห่งเช่น น้ำตกหนานปลิว น้ำตกพระยานคร น้ำตกเขาคราม และถ้ำมัจฉาปลาวนเป็นต้นเหมาะแก่การจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ ทั้งยังได้รับ

ความร่วมมือและสนับสนุนอย่างดียิ่งจาก ร้อยตรีกิตติ ประทุมแก้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง ตลอดจนครู อาจารย์ และประชาชนชาวพัทลุง กองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้จึงได้ดำเนินการสำรวจและนำเสนอคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ ซึ่งมีมติในการประชุมครั้งที่ 2/2523 เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2523 ให้กำหนดบริเวณดังกล่าวเป็นอุทยานแห่งชาติ พระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าทิวเขาบรรทัดให้เป็นอุทยานแห่งชาติได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 99 ตอนที่ 72 ลงวันที่ 27 พฤษภาคม 2527 เป็นอุทยานแห่งชาติที่ 42 ของประเทศ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2551) ในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าจำนวนไม่น้อย ดังแสดงในตารางที่ 1

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าตามกรอบแนวคิดการจัดการมรดกสัมฤทธิ์ ซึ่งเป็นแนวคิดการจัดการที่ให้ความสำคัญกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการเป็นสำคัญ ผู้วิจัยจึงเน้นแนวทางการจัดการและผลสัมฤทธิ์ของการจัดการในอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าใน 3 ด้านที่สำคัญคือ ด้านพื้นที่ ด้าน

กิจกรรมและการเรียนรู้ และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้นำกลยุทธ์และแผนงานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งสอดคล้องกับการจัดการใน 3 องค์ประกอบดังกล่าวทั้งในด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น มาเป็นกรอบหลักในการพิจารณาตัวแปรที่สำคัญในการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแต่ละด้าน ดังแสดงในกรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีการออกแบบให้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research design) ด้วยวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาสภาพความเป็นจริงในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า และอาศัยการวิจัยเชิงปริมาณในการเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวเพื่อให้ได้ข้อมูลในลักษณะของความคิดเห็นมาเป็นข้อมูลเสริมให้งานวิจัยมีความ

ตารางที่ 1 สถิติเปรียบเทียบจำนวนนักท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า ปีงบประมาณ 2541-2552

เดือน	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552
ตุลาคม	1,549	1,095	3,175	2,906	1,281	1,265	4,173	2,042	3,224	3,736	3,106	4,669
พฤศจิกายน	2,361	427	1,219	1,134	926	1,244	3,266	1,601	2,054	3,249	3,742	2,975
ธันวาคม	1,678	2,404	2,147	1,593	1,093	1,288	3,570	2,805	899	3,912	3,423	3,531
มกราคม	2,194	3,267	4,826	2,604	4,968	3,291	6,908	3,892	4,715	4,286	5,464	5,281
กุมภาพันธ์	3,046	2,474	7,260	2,457	4,820	4,183	5,444	6,049	5,120	4,998	4,750	3,274
มีนาคม	2,588	1,714	6,102	2,989	3,635	6,914	7,137	10,375	4,462	6,569	5,841	3,577
เมษายน	2,869	3,501	16,973	9,637	6,185	11,911	9,022	11,539	5,437	10,188	4,867	
พฤษภาคม	1,139	3,932	6,709	1,565	1,226	2,787	4,644	9,133	5,235	2,318	4,578	
มิถุนายน	1,757	2,109	3,009	1,623	1,066	2,179	4,099	3,924	3,655	2,512	4,869	
กรกฎาคม	1,594	2,510	5,169	1,915	2,207	1,725	6,097	4,020	2,037	4,012	4,779	
สิงหาคม	1,508	3,393	4,089	1,970	1,685	1,651	3,479	4,350	5,002	3,896	4,853	
กันยายน	1,928	2,483	3,606	2,159	1,539	972	3,156	4,200	8,500	3,946	5,285	
รวม	23,211	29,309	64,284	32,552	30,631	38,122	60,995	63,690	50,340	53,622	55,557	23,307

หมายเหตุ : ปีงบประมาณ 2552 (ตั้งแต่ตุลาคม 2551 – มีนาคม 2552)

ที่มา: สมชัย (2552)

สมบูรณ์มากขึ้น การวิจัยนี้แบ่งประชากรกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1. เจ้าหน้าที่ภาครัฐในหน่วยงานเจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว คือ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า ซึ่งเป็นเจ้าพนักงานที่มีหน้าที่และความรับผิดชอบหลักในการดูแลและจัดการในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ จำนวน 134 คน

2. กลุ่มเป้าหมายที่ได้รับผลกระทบหรือเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า ได้แก่

1) กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า จำนวน 20 คน

2) กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เดินทางมาท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ จำนวน 50 คน

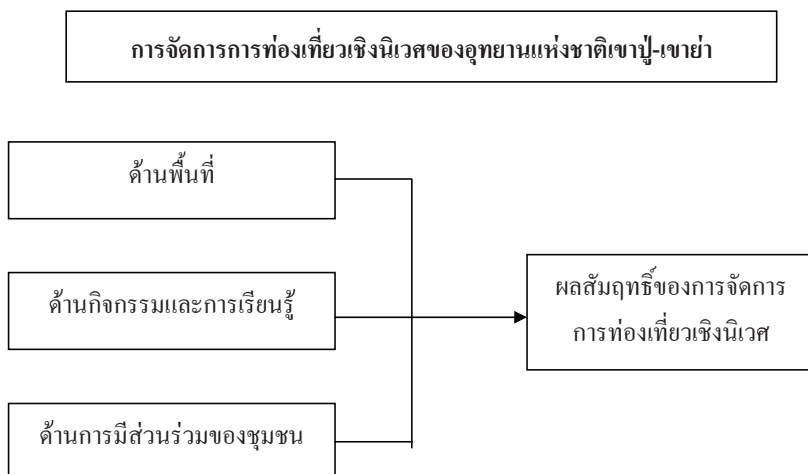
3) กลุ่มชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า หรือพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นผู้ได้รับประโยชน์หรือเสียประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า จำนวน 50 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) คือ การเก็บข้อมูลภาคสนาม หรือจากพื้นที่ศึกษา เป็นข้อมูลที่ได้รับจากกลุ่มเป้าหมายโดยตรง ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 ข้อมูลเชิงคุณภาพ เก็บจากการสำรวจโดยผู้วิจัยเข้าไปในพื้นที่และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ เข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ แบบเดียวกับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศอื่นๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือตามความเป็นจริง นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก หรือสัมภาษณ์โดยไม่ใช้แบบสอบถาม สำหรับกลุ่มที่มีประชากรขนาดเล็ก 4 กลุ่ม ที่ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าและจัดเป็นข้อมูลหลักของการวิจัยครั้งนี้ กลุ่มที่ 2 คือ ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า กลุ่มที่ 3 เป็นนักท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า และกลุ่มชุมชนท้องถิ่น

1.2 ข้อมูลเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมโดยใช้แบบสอบถามให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ได้รับผลกระทบโดยตรงได้แสดงความคิดเห็น โดยมีตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ก. ลักษณะทั่วไปของนักท่องเที่ยว ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน

ข. ข้อมูลด้านพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความคิดเห็นเกี่ยวกับพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและความพึงพอใจด้านพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

ค. ข้อมูลด้านกิจกรรมและการเรียนรู้ ได้แก่ ความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมและการเรียนรู้ และความพึงพอใจด้านกิจกรรมและการเรียนรู้

ง. ข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ ความพึงพอใจด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เป็นการเก็บข้อมูลด้วยการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย นโยบาย แผน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางวิชาการ รายงานวิจัย บทความวารสาร วิทยานิพนธ์ ตลอดจนรายงานการประชุมต่างๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ สำนักอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาวิเคราะห์โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม และนำผลการวิเคราะห์มาใช้ในการปรับแนวคิด ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และวิธีการเก็บข้อมูลให้ครบถ้วนเพื่อเพิ่มความแม่นยำของการวิจัย การวิเคราะห์ครอบคลุมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าและผลสัมฤทธิ์ของการจัดการใน 3 ประเด็นคือ ด้านพื้นที่ ด้านกิจกรรมและการเรียนรู้ และด้านการมีส่วนร่วม

2. ข้อมูลเชิงปริมาณ ในส่วนของแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวนำข้อมูลที่ได้มาประมวลผลโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ซึ่งใช้โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติพรรณนาในรูปร้อยละ เพื่อนำไปประกอบในการ

อธิบายข้อมูลเชิงคุณภาพ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า

ผลการวิจัยพบว่าอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่ามีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น มีลักษณะเป็นป่าดิบชื้นในแนวทิวเขาบรรทัด (นครศรีธรรมราช) มีถ้ำและน้ำตกจำนวนมากในเขตอุทยานฯ สถานที่ที่มีชื่อเสียงมากคือ ถ้ำรินเทพนิมิต ถ้ำมัจฉาปลาวน น้ำตกเขตราม และผาผึ้งซึ่งมีผึ้งหลวงมาทำรังบริเวณหน้าผากว่าร้อยรัง อีกทั้งมีพืชพรรณธรรมชาติที่เป็นพืชในเขตป่าดิบชื้นและสัตว์ป่าหลายชนิด นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่อุทยานฯ และชุมชนท้องถิ่นต่างมีความเห็นตรงกันว่าอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่ามีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก เหมาะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่ามีทั้งลักษณะเป็นกลุ่มขนาดเล็ก (small group ecotourism) ซึ่งมีจำนวนสมาชิกกลุ่ม 10-15 คน ใช้ยานพาหนะที่มีเครื่องยนต์ขนาดเล็ก และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบกลุ่มใหญ่ (popular ecotourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากพึ่งพาตัวเองน้อย ไม่ชอบทำท่าย แต่ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกมาก การท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าไม่มีฤดูกาลท่องเที่ยว อุทยานฯ มีขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวพักค้างคืนได้ประมาณ 200 คนต่อวัน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่พักค้างคืนในบริเวณที่พักของอุทยานฯ เป็นเวลา 1 คืน และมีวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนมากที่สุด (ร้อยละ 78) รองลงมาคือ ต้องการชมความสวยงามของธรรมชาติ ต้องการทำกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่อุทยานฯ และต้องการได้รับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศในพื้นที่ตามลำดับ กิจกรรมการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าส่วนใหญ่คือ การเที่ยวถ้ำ (ร้อยละ 74) รองลงมาคือ

การพักผ่อนรับประทานอาหาร การศึกษาธรรมชาติ การเดินป่า การพักผ่อนด้วยเต็นท์ การชมทิวทัศน์ธรรมชาติในบรรยากาศสงบ การถ่ายรูปธรรมชาติและ/หรือบันทึกวิถีทัศน์ การเที่ยวน้ำตก และการส่องสัตว์และ/หรือดูนก ตามลำดับ

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่ามีการวางแผนเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อแบ่งพื้นที่ของอุทยานฯ เป็นเขตต่างๆ สำหรับการจัดการและการอนุรักษ์อย่างชัดเจน โดยมีการกำหนดเขตบริการ เขตท่องเที่ยวและนันทนาการ และเขตอนุรักษ์ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ทางอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าได้ทำแล้วคือกิจกรรมการดูนก และกิจกรรมศึกษาเส้นทางธรรมชาติ เส้นทางระยะสั้นสามารถเดินทางไปกลับได้ภายในวันเดียวมี 2 เส้นทาง คือ เส้นทางผาผึ้ง และเส้นทางถ้ำมัจฉาปลาวัน นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมศึกษาเส้นทางธรรมชาติระยะไกล คือ เส้นทางห้วยยอดสู่เขาหินแท่น ซึ่งต้องใช้เวลาในการเดินทางไปกลับ 2 วัน 1 คืน

การรับรู้และความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า พบว่า นักท่องเที่ยวเห็นด้วยอย่างยิ่งในด้านต่างๆ ดังนี้ ป้ายของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าที่ให้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อุทยานฯ มีเพียงพอกับสภาพพื้นที่และสื่อความเข้าใจง่าย การให้บริการข้อมูลต่างๆ มีอย่างเพียงพอและเหมาะสม อุปกรณ์สำหรับกิจกรรมต่างๆ ในอุทยานฯ มีเพียงพอแก่นักท่องเที่ยวมาตรวจการรักษาความปลอดภัยในอุทยานฯ เป็นไปอย่างรัดกุมและเหมาะสม กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานฯ มีความหลากหลาย กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานฯ เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานฯ เสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเห็นด้วยว่าสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในอุทยานฯ มีเพียงพอแก่นักท่องเที่ยว

ในด้านความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว พบว่า

นักท่องเที่ยวพึงพอใจอย่างยิ่งต่อการให้บริการด้านต่างๆ จากเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติและจากชุมชนท้องถิ่น และพึงพอใจต่อการให้บริการด้านต่างๆ จากผู้ประกอบการเอกชน

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า โดยพิจารณาแยกแต่ละองค์ประกอบดังนี้

1. ด้านพื้นที่

พื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่ามีลักษณะเป็นป่าดิบชื้น มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก จึงมีความเหมาะสมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการจัดการพื้นที่ในบริเวณอุทยานฯ ได้เป็นอย่างดี โดยวางแผนสิ่งปลูกสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ตลอดจนกำหนดพื้นที่ในการทำกิจกรรมต่างๆ และพยายามรักษาความสมดุลทางธรรมชาติในพื้นที่อุทยานฯ ไว้ให้มากที่สุด นอกจากนี้ อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่ายังมีมาตรการในการดูแลรักษาทรัพยากร ธรรมชาติและระบบนิเวศ โดยได้จัดตั้งหน่วยงานพิทักษ์อุทยานแห่งชาติขึ้น 9 หน่วย เพื่อดูแลความเรียบร้อยในแต่ละพื้นที่ แต่เนื่องจากยังมีเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อความรับผิดชอบจึงทำให้ประสิทธิภาพในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติไม่สูงเท่าที่ควร

กรณีพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าบางส่วนทับซ้อนกับพื้นที่ทำกินของชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนโดยรอบอุทยานฯ ได้แก่ พื้นที่อำเภอศรีบรรพตและอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง พื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง และพื้นที่อำเภอชะอวดจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นคิดเป็นเนื้อที่ 128,734 ไร่ 3 งาน 59 ตารางวา ทำให้เกิดอุปสรรคในการจัดการพื้นที่อุทยานฯ และส่งผลกระทบต่อจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า อาทิ มีการบุกรุกลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และขโมยพืชพรรณและสัตว์ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าของชาวบ้านบางคนอาศัยอยู่ใน

ชุมชนโดยรอบอุทยานฯ และกลุ่มทุนนอกพื้นที่ นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวบางคนยังลักลอบขโมยพืชพรรณและทรัพย์สินบริเวณที่ทำการอุทยานฯ ตลอดจนสร้างมลพิษทางขยะ ซึ่งส่งผลกระทบต่ออย่างมากในการจัดการพื้นที่ของอุทยานฯ ทำให้ไม่เกิดผลสัมฤทธิ์ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าเท่าที่ควร

2. ด้านกิจกรรมและการเรียนรู้

อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่ามีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอุทยานฯ หลายรูปแบบ กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวนิยมมากคือ กิจกรรมเดินป่าศึกษาธรรมชาติเกี่ยวกับพืช พันธุ์ไม้ และสัตว์ป่าสงวน และกิจกรรมดูนก นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าเพียงครั้งเดียว การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นครั้งที่ 2 มีน้อยมาก การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกไว้บริการนักท่องเที่ยว รวมทั้งเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ ที่สนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ พบว่ามีความพร้อมทั้งปริมาณและสภาพการใช้งาน

การสนับสนุนกิจกรรมและการเรียนรู้ของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า ประกอบด้วย การประชาสัมพันธ์และสื่อความหมายธรรมชาติแก่นักท่องเที่ยว โดยได้จัดทำคู่มือศึกษาธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ เช่น หนังสือ แผ่นพับ ใบปลิว และยังมีศูนย์นิทรรศการของอุทยานฯ รวมถึงป้ายสื่อความหมายทางธรรมชาติ นอกจากนี้ ยังมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญและประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติและการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดพัทลุง สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดตรัง และสถานีวิทยุชุมชนลานข่อยเรดิโอ อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง

มาตรการในการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่ารัดกุมและเหมาะสม แม้บางครั้งเจ้าหน้าที่อุทยานฯ อาจดูแล

รักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวไม่ทั่วถึง เนื่องจากนักท่องเที่ยวเดินออกนอกเส้นทางการศึกษาธรรมชาติโดยไม่ได้แจ้งให้เจ้าหน้าที่อุทยานฯ ได้รับทราบ นอกจากนี้ ยังพบว่าระบบสัญญาณโทรศัพท์เคลื่อนที่ไม่ครอบคลุมบริเวณที่ทำการอุทยานฯ มีผลให้ไม่สามารถติดต่อประสานงานด้านต่างๆ หรือแจ้งเหตุฉุกเฉินได้ จึงเป็นอุปสรรคในการจัดการภายในบริเวณอุทยานฯ

3. ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนโดยรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่ามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานฯ ค่อนข้างน้อย แม้ทางอุทยานฯ ได้พยายามเปิดโอกาสให้ชุมชนดังกล่าวเข้ามามีส่วนร่วมในด้านต่างๆ ทั้งการช่วยประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับอุทยานฯ การเข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่า การเข้าร่วมกิจกรรมเก็บขยะ การให้คนในชุมชนช่วยกันแจ้งข่าวเพื่อสอดส่องดูแลความสงบและดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว แต่ปรากฏว่าประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ น้อยมากจากการสอบถามประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนรอบพื้นที่อุทยานฯ พบว่า แม้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและการดำเนินงานการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า แต่ประชาชนส่วนน้อยได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลและตรวจสอบการดำเนินงานของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า

4. ด้านอื่นๆ

เนื่องจากอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าอยู่ในสังกัดสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 6 (สงขลา) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐบาล ดังนั้น เงินทุนที่ได้รับในการดำเนินงานของอุทยานฯ ส่วนใหญ่มาจากงบประมาณแผ่นดิน นอกจากนี้ อุทยานฯ ยังมีรายได้จากการจัดเก็บค่าธรรมเนียมจากนักท่องเที่ยวและเงินบริจาค อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าจึงไม่ประสบปัญหาด้านงบประมาณที่

จะนำมาใช้ในการดำเนินงานของอุทยานฯ และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานฯ ด้วย

อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่ามีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ทั้งสิ้น 134 คน ซึ่งส่วนใหญ่มีความเข้าใจที่สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการร่วมมือกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมต่างๆ ในเขตอุทยานฯ และมีความรู้สึกรักและชอบในงานที่ได้รับมอบหมายในตำแหน่งและหน้าที่ของแต่ละคนซึ่งไม่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าแต่อย่างใด

จะเห็นได้ว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าในด้านพื้นที่ค่อนข้างประสบความสำเร็จ สามารถจัดการพื้นที่ได้บรรลุวัตถุประสงค์ของทางอุทยานฯ ขณะที่ด้านกิจกรรมและการเรียนรู้ใน อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าได้จัดกิจกรรมและการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของอุทยานฯ และสามารถสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี สำหรับด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ประชาชนในพื้นที่โดยรอบอุทยานฯ ยังมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าค่อนข้างน้อยหรือแทบจะไม่มีส่วนร่วม นอกจากนี้ ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าเช่นกัน คือ การบุกรุกพื้นที่อุทยานฯ การตัดไม้ทำลายป่า การลักลอบขโมยพืชพรรณและสัตว์ป่า และการขาดจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวบางคนที่ยังขยะตามพื้นที่ต่างๆ ในเขตอุทยานฯ และการขโมยทรัพย์สินของอุทยาน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยข้างต้นคณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. รัฐบาลควรให้การสนับสนุนการดำเนิน

งานของอุทยานฯ ด้วยการเพิ่มจำนวนบุคลากรดูแลพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าให้มากขึ้น ทั้งนี้เพราะในงานบางส่วนยังมีเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ ทำให้ไม่สามารถดูแลและให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง

2. รัฐบาลควรมีมาตรการในการจัดการพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าซึ่งบางส่วนทับซ้อนกับพื้นที่ทำกินของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนโดยรอบ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งอันจะเป็นอุปสรรคในการจัดการพื้นที่ของอุทยานฯ ได้ โดยควรเริ่มจากการเจรจาเพื่อหาทางออกในการแก้ปัญหาดังกล่าว

3. อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าควรมีมาตรการที่เข้มงวดกับผู้กระทำผิดในเขตพื้นที่อุทยานฯ ทั้งด้านการลักลอบขโมยพืชพรรณและทรัพย์สิน หรือแม้แต่การสร้างมลพิษทางขยะ รวมทั้งการเผยแพร่บทลงโทษที่ผู้กระทำผิดจะได้รับ เพื่อคงสภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ ต่อไป

สำหรับการวิจัยครั้งต่อไปคณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรศึกษาแนวทางในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าด้วยการเน้นความสามารถในการตอบสนองความต้องการและสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวให้มากที่สุด ตลอดจนคำนึงถึงทรัพยากรของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพประกอบกัน และผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วย

2. ควรศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งอาศัยในชุมชนโดยรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า ทั้งในด้านการวางแผน การบริหารงาน ตลอดจนการตรวจสอบและประเมินผลเพื่อให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าเกิดผลสัมฤทธิ์มากยิ่งขึ้น

3. ควรมีการศึกษาศักยภาพของอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าในด้านต่างๆ มากขึ้น เพื่อสร้างความแตกต่างจากอุทยานแห่งชาติหรือแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ โดยการชูเอกลักษณ์ซึ่งมีลักษณะโดดเด่นให้บุคคลภายนอกได้รับรู้ทั้งยังช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวกลุ่มที่เคยมาเที่ยวอุทยานฯ แล้วให้เกิดความต้องการเที่ยวซ้ำมากยิ่งขึ้น

4. ควรจัดทำดัชนีชี้วัดการพัฒนาทั้งในเขตพื้นที่อุทยานฯ และบริเวณโดยรอบอุทยานฯ ว่ามีความคุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจและสังคมมากน้อยเพียงใด

คำขอบคุณ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ

เอกสารอ้างอิง

กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช. 2551. อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า. แหล่งที่มา : <http://www.dnp.go.th/parkreserve/asp/style1/default.asp?npid=207&lg=1>, 28 กุมภาพันธ์ 2551.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2544. แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2545. โครงการศูนย์ข้อมูลเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัลซายักัด.

กิตติวัฒน์ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. 2541. “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ECO-TOURISM).” *จุลสารการท่องเที่ยว* 17 (ตุลาคม-ธันวาคม): 40-52.

ทิพาดี เมฆสุวรรณ. 2539. *การบริหารมรดกสัมฤทธิ์*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการปฏิรูประบบราชการ.

ภราเดช พยัณวิเชียร. 2545. บทบรรยายพิเศษเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”. ม.ป.ท.

ละเอียด ศิลาน้อย. 2549. “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.” *e-TAT Tourism Journal* 2 (เมษายน-มิถุนายน): 14-21.

สมชัย แสงแก้ว. 2552. หัวหน้าอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า. การสัมภาษณ์, 29 เมษายน.

อนันต์ วัฒนกุลจรัส. 2549. “ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวไทย “กระจุก” หรือ “กระจาย”?” *e-TAT Tourism Journal* 4 (ตุลาคม-ธันวาคม): 9-17.

Schleh, E. C. 1961. *Management by Result*. New York: McGraw-Hill.